

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА ТЕОРІЯ Ф. ДЖЕЙМІСОНА ЯК ПОЧАТОК ТЕОРІЇ ПОСТПОСТМОДЕРНІЗМУ

Дроздовський Дмитро Ігорович,
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу світової літератури
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
drozdovskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

Мета статті – здійснити ревізію рецепції праць і поглядів чільного теоретика постмодернізму, американського науковця-неомарксиста Ф. Джеймсона. Ключовим об'єктом аналізу є розвідка В. Чернецького (що є частиною колективної монографії «Модернізм після постмодерну»).

Методи: герменевтичний аналіз тексту.

Результати. У статті окреслено вектори рецепції постмодерністських поглядів Ф. Джеймсона в сучасному літературознавстві; визначено потенційну значущість поглядів для дослідження постпостмодернізму, схарактеризовано можливі причини звернення Ф. Джеймсона до аналізу постпостмодерністського британського роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла, досліджено актуальність постмодерністських підходів Ф. Джеймсона для кристалізації теоретичних уявлень про природу як модернізму, так і постпостмодернізму.

Теоретичні підходи Ф. Джеймсона розглянуто в аспекті їх актуальності для вивчення специфіки постпостмодернізму, зокрема на матеріалі британського роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла, який належить до знакових творів літератури ХХІ ст. Аналізований роман є одним із ключових в аспекті утвердження тези про «кінець постмодернізму» й потреби вивчення нової літератури після постмодернізму в роботі «Антиномії реалізму» Ф. Джеймсона. Наголошено, що окремі погляди теоретика постмодернізму доцільно схарактеризувати як такі, що знайшли своє відображення в поезиці постпостмодернізму, зокрема на рівні композиції «Хмарного атласу» й особливостей хронотопу (а також нової концепції часу тощо).

Висновки. Доведено, що увага американського літературознавця й теоретика культури до британського роману Д. Мітчелла детермінована своєрідною прогностичною сутністю самої концепції Ф. Джеймсона, яка на відміну від теорій Ж.-Ф. Лютара, Р. Барта, І. Гассана та інших не обмежена постмодерністськими нарративними практиками й світоглядними позиціями, а укорінена у світоглядно-філософському дискурсі матеріалізму (марксизму), дискусія з яким детермінує кристалізацію проблемно-тематичних комплексів британського постпостмодерністського роману. Визначено причини звернення Ф. Джеймсона до постпостмодернізму та окреслено лінії поетологічного та світоглядно-філософського діалогу між двома культурно-історичними періодами (постмодернізмом і постпостмодернізмом). Крім того, окреслено форми реактуалізації модерністського світогляду та модерністських поетологічно-композиційних особливостей у британському літературному постпостмодернізмі.

Ключові слова: модернізм, постмодернізм, постпостмодернізм, «Антиномії реалізму», «Хмарний атлас», Д. Мітчелл.

F. JAMESON'S POSTMODERN THEORY AS THE INTRODUCTION TO THE THEORY OF POST-POSTMODERNISM

Drozdovskyi Dmytro Ihorovich,
Candidate of Philological Sciences,
Academic Fellow of the Department of World Literature
of Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
drozdovskyi@ukr.net
orcid.org/0000-0002-2838-6086

Purpose of the paper is to revise the reception of the works and views of the leading postmodern theorist, American neo-Marxist F. Jameson. The key object of the analysis is V. Chernetskyi's study (which is a part of the collective monograph "Modernism after Postmodernism").

Methods: hermeneutic approach of text.

Results. In the article the vectors of reception of F. Jameson's post-modernism views in modern literary criticism are outlined; potential meaningfulness of views for the research of post-postmodernism is defined; possible reasons of F. Jameson's appeal to the analysis of the post-postmodernism British novel "Cloud Atlas" by D. Mitchell are characterized, actuality of F. Jameson's post-modernism approaches for the crystallization of theoretical ideas about nature of both modernism and post-postmodernism is investigated.

F. Jameson's theoretical visions are considered in the aspect of their relevance for studying the specifics of post-postmodernism, in particular on the material of D. Mitchell's "Cloud Atlas", which belongs to the significant works of literature of the 21st century. The analyzed novel is one of the key in the aspect of affirmation of the thesis about the "end of postmodernism" and the need to study new literature after postmodernism in F. Jameson's "Antinomies of Realism". It has been emphasized that it is expedient to characterize some views of postmodern theorist as having been reflected in the poetics of postmodernism, in particular at the level of composition and chronotope (as well as the new concept of time) in "Cloud Atlas".

Conclusions. I proved that the attention of the American literary critic and theorist of culture to D. Mitchell's British novel is determined by the prognostic essence of the concept of F. Jameson, which, unlike the theories of J.-F. Lyotard, R. Barthes, I. Hassan and others, is not limited to postmodern narrative practices and worldviews but is rooted in the philosophical discourse of materialism (Marxism), a discussion that determines the crystallization of problem-thematic units of the British post-postmodern novel. The reasons for F. Jameson's appeal to post-postmodernism are identified and the lines of poetic and philosophical dialogue between two cultural and historical periods (postmodernism and post-postmodernism) have been discussed. In addition, the forms of actualization of the modernist worldview, poetics and compositional features in British literary post-postmodernism have been spotlighted.

Key words: modernism, postmodernism, post-postmodernism, "Antinomies of Realism", "Cloud Atlas", D. Mitchell.

1. Вступ

Віталій Чернецький у статті «Постмодернізм чи культурна логіка посткомунізму? Знайомство з Джеймісоном» (що є частиною колективної монографії «Модернізм після постмодерну»), аналізуючи історію взаємсприйняття (пост)радянською («інтелектуалів з екс-СРСР і його колишніх східноєвропейських сателітів») (Чернецький, 2008: 231) й західною науковими спільнотами постмодернізму (й, відповідно, одне одного), а точніше, взаємного несприйняття, побіжно зауважує, що постмодернізм дав можливість рельєфніше уявити констеляцію ключових понять і форм модернізму як літературно-мистецької епохи.

Актуалізація дослідження детермінована припущенням, що кристалізація постмодерністських ідей, представлених у знакових працях теоретиків (Ж.-Ф. Ліотара, Р. Барта, Ф. Джеймісона та інших), уможливила краще розуміння естетологічної й світоглядної природи модернізму. Хоча, безперечно, сам постмодернізм не ставив такого завдання. Розуміння модернізму через кристалізацію основних віх постмодернізму видається природним процесом, детермінованим тим, що кожна нова культурно-історична епоха не виникає на порожньому місці з вакууму. В. Чернецький наводить низку американських досліджень, що, на думку дослідника, засвідчують «когерентне розуміння та «отвердіння» концептів модернізму та модерності» (Чернецький, 2008: 240), що «стали можливими тільки в постмодерну епоху» (Чернецький, 2008: 240). Навіть якщо постмодернізм і поставав запереченням модернізму, його антиподом, то з часом важливо було інтенсифікувати не стільки розбіжності, скільки те, що, власне, має бути запереченим. І такий ракурс розгляду зв'язку між модернізмом і постмодернізмом цілком доречний: на перших етапах новий напрям прагне «епатувати», репрезентуючи кардинально нові форми художності, спосіб світовідчуття та інше. Проте формування напрямку не можливе лише в парадигмі заперечення, а й розвитку (нехай і полемічному) тих тенденцій, що мали місце в попередньому періоді.

Мета статті – на матеріалі студії «Постмодернізм чи культурна логіка посткомунізму? Знайомство з Джеймісоном» В. Чернецького здійснити ревізію рецепції поглядів теоретика постмодернізму, американського науковця-неомарксиста Ф. Джеймісона в аспекті їх актуальності для дослідження постпостмодернізму.

Методологія дослідження передбачає використання підходів герменевтики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. Чернецький зосереджує увагу на аналізі рецепції ідей і праць Ф. Джеймісона в пострадянському світі й трохи менше на сприйнятті Джеймісоном (пост)радянської візії постмодернізму. Чільний теоретик постмодернізму сьогодні, коли минуло майже два десятиліття вже нового століття, вважається одним із перших аналітиків доби, що прийшла на зміну постмодернізму. Важливо, що дослідник не прагне законсервувати власну теорію постмодернізму, що належить до ключових на мапі світової теорії постмодернізму, проте йде далі в осмисленні літературно-культурних явищ (літературних і кінотекстів). Можливо, після Джефрі Нілона роботи Ф. Джеймісона доцільно вважати одними з найбільш знакових у плані розвитку постмодернізму в те, що йде за ним. Для англосаксонської парадигми теорії літератури поняття «постпостмодернізм» не є частим. Зрозуміло, що для цього є кілька причин – від семантичної розмитості терміна до невизначеності постпостмодернізму на рівні визначення: епоха, напрям чи особливе світовідчуття. Думаємо, що наразі доцільно говорити про всі три вектори зазначеного поняття. Тим не менше, працю «Антиномії реалізму» Ф. Джеймісон завершує розглядом роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла, вважаючи цей текст прологом до нової культурної ситуації, що приходить на зміну постмодернізму. Згаданий роман представлений як ключовий у двох нещодавно виданих у Великій Британії компендіумах сучасного роману (The contemporary British novel since 2000; edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.; The Routledge companion to twenty-first century literary fiction; edited by Daniel O'Gorman and Robert Eaglestone. London-New York: Routledge, 2018. 474 p.), щоправда, в літературно-критичних статтях не згадано поняття «постпостмодернізм». Поняття «постпостмодернізм» актуалізоване в британській теорії літератури після публікацій Дж. Нілона, якого доцільно вважати піонером у використанні цього терміна.

Питання про постпостмодернізм винесено у вигляді окремої панельної дискусії "Postmodernism and After: A Literary, Cultural and Theoretical Response to Postmodernism" на п'ятнадцятій конференції ESSE (Європейської асоціації англістики), що відбудеться у французькому Ліоні наприкінці серпня – на початку вересня 2020 р. (15th ESSE-conference-2020) Організатори цієї дискусії – англісти з Румунії Дан Гораріу Попеску (Partium Christian University) та Словаччини Ярослав Кушнір (University of Prešov). В анотації до круглого столу поняття «постпостмодернізм» не згадано, а вжито формулу, доволі прийнятну в британській історії й теорії літератури: "Postmodernism and After". Дослідники прагнуть здійснити наукове обговорення на кшталт того, що відбулося в німецькому Штутгарті на початку 1990-х. Цікаво зауважити, що в своїй розвідці В. Чернецький аналізує інший знаковий в аспекті розуміння двох версій постмодернізму (західної та (пост)радянської) науковий захід – конференцію в Дубровнику в жовтні 1990 р., що стала, на думку науковця, фіаско в спробі поєднати два крила

постмодернізму. За словами В. Чернецького, ця конференція оприявила «травматичне (не)порозуміння радянських та американських інтелектуалів, серед яких був Джеймісон» (Чернецький, 2008: 233).

П. Баррі в розділі «Постмодернізм» «Вступ до теорії...» визначає основні епістемологічні та поетологічні центри модернізму, які, проте, знаходять свій органічний розвиток і в постмодернізмі: «1. Новий акцент на імпресіонізмі й суб'єктивності, тобто на тому, як ми бачимо, а не що (інтерес, який стає очевидним у використанні техніки потоку свідомості).

2. Відхід (у романах) від безсумнівної об'єктивності, <...>.

3. Розмивання жанрових меж, так що романи, наприклад, стають більш ліричними й поетичними, <...>.

4. Нове захоплення фрагментарними формами, перерваною оповіддю і випадковими комбінаціями різномірних матеріалів.

5. Схильність до «рефлексивності», <...> (Баррі, 2008: 99).

Зазначена схема, представлена 5 пунктами, знаходить свою реактуалізацію в постмодернізмі й, забігаючи наперед, зазначимо, що також і в постпостмодернізмі, в чому ми переконалися в наших попередніх розвідках (Дроздовський, 2019: 172–178). Суб'єктивність зображення репрезентована в постпостмодернізмі множинністю інтерпретацій того самого явища, подібно до епізоду згвалтування в романі «Спокута» І. Мак'юена, якого в двох згаданих британських компендіумах сучасного роману літературознавці одноставно зараховують до автора межі постмодернізму й постпостмодернізму в британській літературі. Потік свідомості в постпостмодерністських нарративах представлений ситуацією змішування фіктивної реальності, спричиненої сильними душевними потрясіннями, страхами, невралгічними розладами, як у романах С. Вотерс («Маленький незнайомиць»), та справжньою дійсністю, яка у якийсь момент починає «вислизати» від персонажів. Другий пункт теорії П. Баррі постає об'єктом дискусії в постпостмодерністських романах, персонажі яких прагнуть дійти сприйняття світу з позиції об'єктивності (нейрохірург Генрі Пероун у «Суботі» І. Мак'юена, Кристофер у «Дивному випадку з собакою вночі» М. Геддона), проте вони розуміють, що на теперішньому етапі розвитку технологій і наявних знань про функціонування тіла (зокрема мозку) ще неможливо наблизитися до пізнання дійсності в об'єктивний спосіб. «Розмивання жанрових меж», за П. Баррі, пов'язане з такими явищами, як дифузія й гібридизація, представлені в сучасному британському романі, наприклад, у вже згаданому «Хмарному атласі» або ж численних інших творах, у яких відбувається взаємопроникнення різних жанрів і жанрових різновидів для формування цілісного нарративу. «Випадкові комбінації різномірних матеріалів» (п. 4 у теоретичній моделі П. Баррі) знову ж таки стають об'єктом осмислення в постпостмодернізмі: наскільки такі комбінації справді є випадковими, чи все-таки доцільно говорити про детермінізм і невідповідність, але іншого гатунку, тобто йдеться про актуалізацію привнесених у результаті транскультурності понять буддистського світосприйняття тощо, які дають уявлення про світ як постійний перехід матерії та енергій, про сансару й карму тощо. Ці явища репрезентовані в спосіб світосприйняття, властивий персонажам роману «Хмарний атлас», які внаслідок різних «випадкових збігів» і «відкриттів» доходять розуміння того, що у світі є вищий закон і вищі закономірності, детерміновані Вищим Розумом як силою, представленою в системі світобудови на макрорівні.

2. Обмеження економії: від пост до постпост

Кристалізація ідей і концепцій постмодернізму в парадигмі сучасної культури, що приходить йому на заміну, допомагає деталізувати наукову картину зв'язків між модернізмом, постмодернізмом і постпостмодернізмом. Постпостмодерністський нарратив залучає до себе елементи, які знаходять свій вияв у модернізмі, причому зазначена «нульова» позиція також доволі умовна. Б. Шалагінов у низці розвідок довів, що модернізм має зв'язок із традиціями філософії німецького романтизму зокрема й романтизму загалом. Ідеї потенціювання, переходу людства з одного щабля в інший у результаті розвитку в собі відчуття прекрасного, розуму тощо представлені ще в дискурсі німецького романтизму у працях Канта, Шеллінга та інших.

У своєму аналізі теорії постмодернізму Ф. Джеймісона В. Чернецький виокремлює два ключові параметри або ж, можливо, більш точним буде слово «концепти»: обмежені економії (Чернецький, 2008: 255) на кшталт «Гегелівської філософії чи Марксівської політичної економії» (Чернецький, 2008: 255). За словами В. Чернецького, «такі класичні теорії формують свої об'єкти, та відношення між ними як завжди значущі і претендують на те, що представлені ними системи уникають непродуктивної витрати енергії, оскільки містять багатоманітність та невизначеність» (Чернецький, 2008: 255). Останнє поняття має свою інтерпретаційну історію в роботах І. Гассана. Другий концепт пов'язаний із «проектом когнітивної картографії» (Чернецький, 2008: 260). Зазначені поняття стають особливо актуальними в контексті Джеймісонового аналізу роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла. Перед тим як наблизитися до цього моменту, знову ж таки повернемося до рецепції В. Чернецького провідних російських пострадянських теоретиків культури (як Н. Маньковська та В. Ільїн), які водночас є продуктивними (більшою чи меншою мірою) в осмисленні (запереченні, критиці) концепції Ф. Джеймісона. Так, окреслюючи діалог між Маньковською і Джеймісоном, В. Чернецький згадує міркування дослідниці, у яких йдеться про такі концепти, як своєрідні реперні точки в сприйнятті Джеймісона, «атрофія новаторського потенціалу мистецтва», «здеіндивідуалізація творчості», «шизофренізація культури» (Чернецький, 2008: 251; мається на увазі робота Н. Маньковської «Естетика постмодернізму. СПб.: Алатея, 2000. С. 196–197). Загалом йдеться про критику культури як автономного явища, яке натомість починає розчинятися в стратегіях інших явищ, що починають інтенсивно впливати на культуру, видозмінюючи «естетичну свідомість митця» (Чернецький, 2008: 251), модифікуючи його мистецьку ідентичність. Одним із таких явищ, що за Н. Маньковською негативно впливає на культуру і що представлено в роботах Ф. Джеймісона, є телебачення, яке перетворює (або сприяє такому перетворенню) мистец-

цтво на симулякр, що унеможливує кореляції між мистецтвом і свободою, відповідальністю тощо. Саме ці риси, на думку дослідниці, мали б формуватися в реципієнтів мистецтва. Зрештою, в інтерпретації В. Чернецького Н. Маньковська є «опонентом постмодернізму» (Чернецький, 2008: 251). Не зупинятимемося на інших рецептивних моделях, сформованих у лоні російського літературознавства (В. Ільїним, М. Епштейном, М. Бергом) щодо поглядів Ф. Джеймсона, проте зауважимо, що до останніх праць науковця належать такі: “A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present” (2002); “Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and other Science Fictions” (2005), не кажучи вже про згадану “Antinomies of Realism”. Ідея «надлишку» не лише в аспекті культури, а й цивілізації, представленої через різні створені системи (політична, економічна тощо), належить до однієї з ключових, що проходить червоною ниткою через більшість праць Ф. Джеймсона. Зараз мені важить не марксистська основа цієї теорії (що, безперечно, є правдою), а межі її поширення в просторі літератури.

3. Симулякри капіталізму

Роман «Хмарний атлас» Д. Мітчелла експропріює як одну з ключових, що детермінує конфлікт у романі, ідею надлишкового виробництва: починаючи від товарів і завершуючи рекламою, симулякровими образами. Вироблення симулякрів із часом стає настільки інтенсивним, що підпорядковує собі всі інші системи, впливаючи на них. «Хмарний атлас» став романом, який, по суті, зримо оприявнив ті тенденції, які Джеймсон зауважував у своїх працях 1980–1990-х рр., пишучи про «логіку пізнього капіталізму» й «постмодернізм». Література, як і простір реклами (медіа), послуговується, по-перше, мовою (зараз не йдеться про особливості візуалізації рекламних меседжів на телебаченні, хоча ця стратегія лише посилює їх вплив), по-друге, йдеться про мову, яка заміщує реальність (знову ж таки питання про ступінь заміщення залишимо наразі за дужками розмови). Художні твори пропонують певні образи, створені письменниками. Ці образи можуть наближатися до реальності, проте ніколи нею не будуть. Реклама пропонує численні картинки людей і місць, які видаються ідеальними, проте в справжній дійсності зустріти «таку ідеальність» неможливо, на чому наголошує П. Баррі. «Скажімо, ідеалізовані образи чоловічого й жіночого в рекламі так само можуть стати в пригоді, оскільки це також копії або образи без оригіналів, бо жодна реальна людина такою не є, хоча й може прагнути такою стати. У цей спосіб знак тяжіє до перетворення на реальність і разом вони стають нерозрізнюваними» (Баррі, 2008: 108). Наведений приклад П. Баррі завершує спонуканням читачів до рефлексії з приводу означеної проблеми: «Далі, якщо ми погоджуємося з тим, що реальне й справді було втрачене, то мусимо вирішити, як реагувати на цей факт» (Баррі, 2008: 108). Д. Мітчелл у «Хмарному атласі» показує, як упродовж тривалого історичного періоду відбувається заміщення реальності образами, що остаточно втрачають зв'язок із дійсністю. Можливо, в розумінні цього феномену нам знов-таки могли б допомогти міркування Джеймсона про те, що «Реальне Лакана може бути співвіднесене з Історією» (цит. за: Чернецький, 2008: 247; оригінальне твердження, яке пропонує Jameson F. The Ideologies of Theory, vol. 1. Minneapolis: University of Minnesota P., 1988, P. 104).

Проте Д. Мітчелл пропонує інше бачення тріади «Реальне-Уявне-Символічне», і в його художній інтерпретації «Історія» наближається до Уявного, оскільки постає конструктом, позначеним впливом ідеології. Символічним, узагальнюючи, в романі постає історія людства, тобто «Хмарний атлас» в обох значеннях: і як потік хмар, що змінюють одна одну, переходячи з минулого в майбутнє і постійно присутні в моменті теперішнього; і як музичний секстет, що є кодом і зв'язком у вервечці подій, які відбуваються в романі на потенційно необмеженому хронологічному відрізку. Події в цивілізаційній історії можуть бути заміщені образами, які мають симулякрову природу, проте лише «історія хмарного атласу» не піддається такому заміщенню симулякрами. Інший спосіб чинити опір в аспекті перетворення Історії з Реального на Уявне полягає у продукуванні індивідуальних наративів, які постають формою пам'яті про реальні події, причому така форма пам'яті має більше значення саме в аспекті автономізації людського ресурсу й унезалеження від інститутів влади.

«Хмарний атлас» – роман, який став прикладом теоретичних передбачень і, якщо доцільно вжити це слово, візії Ф. Джеймсона. Твір має виразне енвіайрентаменталістське спрямування: в ньому йдеться про прогнозування негативного впливу технологій на довкілля. Початкова точка цього впливу в романі умовна: без сумніву, часові межі твору можна було б розсунути, наприклад, до початку епохи великих географічних відкриттів Христофора Колумба, що стали важливою (якщо не фундаментальною) віхою у формуванні політики загарбництва, в романі репрезентованій у формах капіталізму. Саме з епохою великих географічних відкриттів починається не лише нова сторінка в історії світового колоніалізму, а й видобутку надлишкових благ і порушення принципу економії, важливого для Ф. Джеймсона. Географічні межі країни стають умовними, оскільки за умов потужної армії можна здобути інші землі й розширити територію видобутку корисних копалин та інших благ. Водночас людський ресурс стає об'єктом контролю: інститути влади, що формують державну ідеологію, перетворюються на інститути соціального контролю.

4. «Хмарний атлас» як постмодерністський роман

Роман Д. Мітчелла видається знаковим в аспекті окреслення світоглядних параметрів нової епохи ще з однієї причини: у творі виразною є критика встановлення єдиноможливих сенсів. У творі репрезентовано телеологічний вимір життя кожного з персонажів у новому аспекті: ані Адам Г'юз, ані Луїза Рей, ані Сонмі не знають достеменно про те, що їхня діяльність є частиною великого проекту змін, який доцільно схарактеризувати як війну проти споживацької ідеології, що є фундаментальним чинником у підтримці капіталізму. Ідеологія спрямована на формування усталеного погляду на змісти, що функціонують у суспільстві, фактично стаючи формою обмеження інтерпретації. Медіа в історії про Кавендиша формують певні межі в сприйнятті книжки як продукту культури: акцент переміщується з внутрішнього виміру книжки на зовнішній, тобто на її рецепцію спільнотами. Книжка має бути інструментом формування певного культурного істеблішменту, який із часом дистанціюється від уяв-

лення про автора як творця змістів і сенсів, здатних інспірувати читачів на осмислення власного життя й постановку екзистенційно важливих запитань. Такі запитання є чинником відкриття нових можливостей інтерпретації реальності, а отже, є небезпечними для ідеології, яка імпліцитно визначає межі інтерпретації. Простір надмірного споживацтва в уявному майбутньому – результат саме такої політики формування сенсів у суспільстві: індустрія розваг постає позитивним вектором і сприймається як суспільний позитив (унаслідок імплементації такої візії в загальну політику держави-неоімперії). Хоча Нео-Сеул у сучасній читацькій рецепції Великої Британії, безперечно, асоціюється з політикою Північної Кореї, що в масовому сприйнятті є виразником воєнної доктрини, яка має планетарну загрозу, проте з погляду ширшої перспективи можливо говорити про реактуалізацію на геополітичній мапі такого явища, як «імперія», яке занепадає на початку ХХ ст. разом із Османською імперією (раніше відбувся розпад Російської імперії, як і Австро-Угорської монархії, яка, проте, з формального боку імперією не є). Імперії є виразним явищем давньої історії, зокрема стародавнього світу (починаючи від римських часів). Одним із елементів політики в імперії була диспозиція інститутів влади, що передбачала підкорення (рабство). По суті, мореплавство й географічні відкриття (ресурсів, можливостей товарообміну тощо) стали формою побудови імперії нового типу: формально йдеться про розширення меж комунікації на міждержавному рівні, проте імпліцитно може йтися про побудову політики неоімперського зразка й водночас формування неокolonіалізму.

В. Чернецький у своїй візії рецептивних моделей сприйняття ідей Ф. Джеймсона на пострадянському просторі побіжно згадує один важливий епізод у цій рецептивній історії: М. Епштейн «пропонує ексцентричну «таблицю періодичних елементів російської літератури», в якій постмодернізм виявляється просто останньою стадією одного з циклів, який незмінно витісняється під час повернення до нового циклу, який повертається до стану, схожого на вираження модерністичних енергій¹ – звідси його симпатія до дещо загадкового твердження Ліотара, що постмодернізм може розглядатися як «прото-модерне» вираження загадкової форми модернізму» (Чернецький, 2008: 245). Зазначене твердження видається алогічним із точки зору лінійного уявлення про природу часу. Проте Д. Мітчелл, який експлуатує цілковито новий принцип композиційної організації роману, про що Ф. Джеймсон пише в “Antinomies of Realism”, формує нову візію часу як онтологічного параметру матерії, що має: а) онтологічний детермінізм, тобто вищу закономірність розгортання, що наділяє макрорівень світу сенсом, усвідомити який може жива матерія; б) майбутнє здатне змінювати сприйняття минулого або ж і саме минуле. Постмодернізм як результат капіталістичної ідеології є черговим потчком доби Модерну, яка має не лінійну, а циклічну й неоднорівну природу.

5. Висновки

Особливістю модерністського бачення світу є встановлення порядку, зокрема і в аспекті формування змістів, а також уявлень про межі їх інтерпретації. Модерністський погляд на світ біналізує реальність, що, по суті, є виразним чинником (ідеологічно зумовленою) політики майбутнього в Нео-Сеулі у «Хмарному атласі». Уряд здійснює тотальний контроль над розумінням дійсності, що загалом властиво жанровому паттерну антиутопій. Сонмі, маючи в собі частину «гуманістичного», відмовляється від запропонованого сприйняття реальності, стаючи богом-героєм для персонажів шостої історії роману.

У будь-якому разі дискусія, яку започаткував В. Чернецький, осмислюючи вектори сприйняття (полемічного, помилкового, часто неповного й спрощеного) концепцій Ф. Джеймсона, наштовхує на усвідомлення відповіді на запитання про те, чому Ф. Джеймсон обирає для аналізу роман «Хмарний атлас» як твір, що репрезентує нову, порівняно з постмодернізмом, літературну ситуацію й, можливо, новий напрям. Його аналіз показує, що літературний ландшафт змінюється, а чільний теоретик постмодернізму готовий до нових викликів, уже з перспективи постпостмодернізму. Він не вживає цього поняття, як і більшість британських теоретиків і істориків сучасної літератури (крім Б. Нікола (Bran Nicol), котрий іде за класиком постпостмодернізму Дж. Нілоном (J. Nealon), та кількох інших науковців), проте пояснює, що формальний рівень організації наративу в «Хмарному атласі» уже не постмодерністський. Погоджуючись із цією візією Ф. Джеймсона, зауважимо, що його інтерпретація роману нагадує своєрідну ностальгію за постмодернізмом. Проте природа такої ностальгії доволі специфічна: ідеться не про тугу за постмодернізмом чи за власними теоретичними конструктами в результаті аналізу цього явища, а за можливістю проектувати теорію: кристалізація постмодернізму насправді була спробою зазирнути за межі постмодернізму, принаймні тих його версій, що пропонували Ліотар, Барт, Фуко та інші. Ф. Джеймсон, досліджуючи модернізм і постмодернізм, зумів передбачити можливий результат трансформацій і гібридизацій цих культурно-історичних епох, що й вплигло в перших моделях постпостмодернізму на матеріалі «Хмарного атласу».

Література:

1. Чернецький В. Постмодернізм чи культурна логіка посткомунізму? Знайомство з Джеймсоном. Модернізм після постмодерну / за ред. Т.І. Гундорової. Київ : ПЦ «Фоліант». 2008. С. 231–260.
2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія ; пер. з англ. О. Погинайко; наук. ред. Р. Семків. Київ : Смолоскип. 2008. 360 с.
3. Дроздовський Д.І. Модифікація містеріального паттерну у британському романі після 2000 р. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Випуск 10. Том 2. С. 172–178.
4. 15th ESSE-conference-2020 (Lion). List of seminars. Available at: file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/ESSE2020-ListSeminars-v19SEP2019.pdf (дата звернення: 28.09.2019).

¹ Тут В. Чернецький цитує «Jameson. Foreward. Jean François Lyotard. The Postmodern Condition (Minneapolis: U of Minnesota P, 1984), p. xvi: процитовано в: After the Future. P. 333».

References:

1. Chernetskyi, V. (2008). Postmodernizm chy kulturna lohika postkomunizmu? Znaiomstvo z Dzheimisonom [Postmodernism or the Cultural Logic of Post-communism? Introduction to Jameson]. *Modernizm pislia postmodernu*. Kyiv : PTs "Foliant". 231–260 [in Ukrainian].
2. Bari, P. (2008). Vstup do teorii: literaturoznavstvo ta kulturolohiiia [Introduction to Theory: Literary Studies and Cultural Studies]. Kyiv : Smoloskyp. 360 [in Ukrainian].
3. Drozdovskyi, D.I. (2019). Modyfikatsiia misterialnoho patternu u brytanskomu romani pislia 2000 r. [Modification of Mystery Pattern in the British Novel since 2000]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vypusk 10. Tom 2. 172–178 [in Ukrainian].
4. 15th ESSE-conference-2020 (Lion). List of seminars. Available at: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/ESSE2020-ListSeminars-v19SEP2019.pdf> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 17.10.2019.
The article was received 17 October 2019*